

Els plans d'Excel·lència Turística d'Orpesa i Benicàssim. Una revisió de la planificació turística local (1993-2007)

RUBEN ARNANDIS I AGRAMUNT
EMILIO M. OBIOL MENERO
Universitat de València

1. Introducció

Són els Plans FUTURES, FUTURES II, PICTE i TURISMO 2020 una resposta a la manca relativa de planificació turística dels anys 1960? Hauríem de respondre que sí.

A finals dels anys 1980 i principis dels 1990 sector turístic¹ va sofrir una gran desarticulació entre l'oferta i la demanda. L'estructura debilitada del sector i la manca de competitivitat, desembocà en una pèrdua de quota de mercat propera al 3% durant el trienni 1988-1990, amb la consegüent minusvaloració de rendibilitat. Altres aspectes com la falta de control, la disminució de l'atractiu original o el deteriorament del medi ambient afavoriren aquest procés de desajustament estructural.

Calia per part de l'Administració Pública, intervenir en les destinacions turístiques per reconvertir el model (Antón, 2004). La incentivació de noves infraestructures o l'aparició de nous usos i activitats foren solucions proposades per mantenir i eixamplar la quota de mercat.

Ara bé, l'Administració Pública no incloïa únicament la ministerial, sinó també l'autonòmica, i fonamentalment la local, doncs era aquesta última la que havia d'indicar les actuacions a realitzar en la destinació. La cooperació i la corresponsabilitat entre administracions i agents implicats es perfilaren com els dos grans pilars funcionals perquè els plans tingueren èxit.

Ara bé, estigueren realment els plans proposats estructurats adequadament per donar solució als problemes turístics apareguts?

2. Evolució de la política turística a Espanya des dels anys 1990

2.1. El Pla Marc de Competitivitat del Turisme Espanyol: FUTURES (1992-1995)

El 13-11-1991, el Ple del Congrés dels Diputats aprovà per unanimitat el dictamen de la Comissió d'Indústria, Obres Públiques i Serveis sobre l'anàlisi de la situació actual del turisme a Espanya. Posteriorment, el Ministeri elaborà el Pla FUTURES com a instrument

---

¹ Ho definirem com a sector turístic per evitar fer circumloquis, però sabem que un sector és considerat com a tal quan existeix un conjunt d'empreses o negocis que engloben un àrea diferenciada dins d'una activitat econòmica i productiva. I el turisme, malauradament, segueix considerant-se un valor agregat.

positiu per a la concessió d'ajuts amb la finalitat d'aconseguir l'excel·lència, la qualitat, la millora de la competitivitat del sector i la transparència i lliure competència del mercat.

Calia recuperar el protagonisme als mercats internacionals i millorar la competitivitat de la indústria turística. Els P.E.T. s'establiren com un conjunt d'iniciatives que, coordinades de manera conjunta entre els tres nivells administratius (nacional, autonòmic i local), complementaven les millores globals fetes per altres administracions i instàncies amb actuacions addicionals, amb especial atenció a la dotació i millora de les platges a les destinacions ja consolidades.

El pla determinava que els projectes presentats havien de tindre l'objectiu de provocar un efecte dinamitzador sobre les localitats en les que s'implantaven, en favor d'una major qualitat i competitivitat de les mateixes. La condició era que les iniciatives a presentar no s'orientaren cap a la realització de grans infraestructures ni suplantar competències que en matèria de serveis públics corresponien a d'altres administracions.²

El turista devia percebre aqueixes millores en els llocs on normalment desenvolupava la seua activitat d'oci i vacacional: platges, recuperació del patrimoni, l'embelliment i la senyalització, promoció turística, sensibilització mediambiental, etc.

2.2. El Pla Marc de Competitivitat del Turisme Espanyol: FUTURES II (1996-1999)³

La Secretaria General de Turisme efectuà una avaluació independent sobre l'aplicació efectiva del Pla FUTURES, la qual demostrà que aquest contribuï de forma significativa a la millora de la competitivitat de la indústria turística espanyola.⁴

Aquest nou pla, a diferència de l'anterior, incloïa dos tipus de plans: els Plans d'Excel·lència Turística (PET) i el Plans de Dinamització Turística (PDT). Els primers s'adreçaven cap a destinacions turístiques madures (sol i platja fonamentalment) i els segons al desenvolupament de noves i emergents destinacions amb criteris de sosteniment econòmic, social i mediambiental.

Però el tret diferenciador del segon FUTURES és que aquest apostà per la qualitat (Donaire i Mundet, 2001) com a concepte bàsic en lloc de la competitivitat. Dividit en 5 programes, el pla actuà sota els principis de corresponsabilitat, concentració d'actuacions i integració de les iniciatives empresarials en projectes comuns amb les Administracions.

2.3. El Pla Integral de Qualitat del Turisme Espanyol: El PICTE (2000-2007)⁵

El 3-12-1999, el Consell de Ministres aprovà el PICTE, com a substitut del l'anterior pla de competitivitat. Aquest nou pla, centrà la política en la qualitat per ser aquesta: «el principal inspirador que da coherencia al Plan y que ha de guiar toda la política turística espanyola». Els programes que el composaven eren:

² Aquest punt, clarament comprensible, és contínuament passat per alt pels gestors dels projectes, però també per les Administracions que, amb una visió extremadament laxa, donà el vist-i-plau.

³ Ací quedaria emmarcat el PET d'Orpesa.

⁴ Encara que s'ha fet una recerca exhaustiva, no s'ha troba cap informació concreta sobre dates, metodologia i conclusions sobre l'estudi.

⁵ Ací quedaria emmarcat el PET de Benicàssim.

- **Qualitat de les destinacions turístiques:** centrada en la preocupació d'uns beneficis econòmics per mitjà de la preservació del medi ambient i la cultura local.
- **Qualitat dels productes turístics:** Sobre la base del coneixement de la demanda, es treballa en el disseny de l'oferta de productes turístics, i en la seua creació i desenvolupament.
- **Qualitat dels sectors empresarials:** protagonisme empresarial i marca única internacional són els principis d'aquest apartat.
- **Formació en qualitat:** Programa transversal que comprèn la formació ocupacional permanent i reglada.
- **Innovació i desenvolupament tecnològic:** Per primera vegada, el turisme s'inclou dins del Pla Nacional de I + D.
- **Internacionalització de l'empresa turística espanyola**
- **Cooperació internacional**
- **Informació estadística i anàlisi econòmica:** el coneixement científic de la realitat, l'evolució de l'oferta i la demanda és menester per adoptar bones decisions
- **Promoció:** difondre una imatge de marca que la diferencie dels competidors.
- **Suport a la comercialització:** Adequar l'oferta i la demanda per donar suport a la comercialització de distints productes i submarques.

Els anys d'implantació del PICTE foren realment productius, pel que fa al nombre de plans atorgats pel Ministeri i especialment per la mobilització de destinacions candidates a sol·licitar-los. Just 4 anys després, el 22-7-2004 el Secretari General de Turisme, R. Martínez Fraile, presentà un esborrany dels nous criteris, centrats ara en el Medi Ambient i el compromís cap al desenvolupament del producte turístic. A partir d'ací els plans passen a anomenar-se *Plans de Dinamització del Producte Turístic (PDPT)*.

Quedava palès doncs que, els plans anteriors havien estat dirigits a la dotació d'infraestructures genèriques i urbanístiques (Roger, 2001) que no pas cap a la creació d'elements de producte turístic.

El 20-6-2005 es publica al BOE el R. D. 712/2005 pel qual quedà regulada la iniciativa de modernització de destins turístics madurs. L'objectiu fou donar suport financer als plans de renovació i modernització integral de les infraestructures de les destinacions turístiques madures, preferentment del litoral, que de manera conjunta realitzarien les administracions públiques i privades. Es separaven així els PDPT, centrats ara en aspectes més mediambientals i de creació de producte, de la dotació d'infraestructures que havien col·lapsat la majoria de les inversions.

Nombrosos canvis derivats de la globalització, la forta petjada immobiliària, les noves TIC, l'accelerament de les mutacions de tendències dels viatgers i la transformació dels canals de comercialització havien canviat l'entorn. L'Administració, conscient d'aquests canvis proposarà, el 17-1-2006, la preparació d'un Document d'Anàlisi de les perspectives del model turístic espanyol per a l'horitzó de l'any 2020.

Perquè no es produirà una discontinuïtat, el 22-12-2006 la Mesa de Directors de Turisme aprovarà una prorroga per al PICTE. Apareixeran noves ordres i decrets per complementar els PDPT. Però no s'atorgaran de nous.

L'aprovació pel Consell de Ministres (8-11-2007) del *Plan de Turismo Español Horizonte 2020-Plan de Turismo Español 2008-2012* obre noves perspectives als municipis

turístics. Algunes ja s'han concretat en el Pla de Renovacions d'Instal·lacions Turístiques (1-12-2008), conegut popularment com a Pla Renove-Turisme, i en el R. D. sobre Modernització de destins turístics madurs (21-11-2008) on el protagonisme l'agafa el Fons de Modernització d'infraestructures Turístiques (FOMIT) a través de préstecs subministrats per l'Institut de Crèdit Oficial (ICO). Des de la dimensió local ara es configuren els anomenats "Pla de Competitivitat en Destí" (2009) que venen a substituir als anteriors Plans de Dinamització Turística.

3. El Pla d'Excel·lència Turística d'Orpesa

3.1. El Model turístic d'Orpesa. Una breu introducció

El municipi d'Orpesa compta amb una població de 9.613 habitants (INE, 2007). L'oferta turística està dirigida especialment cap al sol i platja, sent capaç d'absorbir fins 80.000 visitants durant l'època estival. Basat en un model (López, 1983) clarament residencialista-vacacional, compta només amb 5 hotels de més de 3 estrelles, 9 hotels de menys de 3 estrelles, 6 hostals, i 12 càmpings (dades de l'informe *Proyecto Municipio Turístico Sostenible*, desembre de 2003.). Darrerament (López, 2002), la tendència principal observada és un espectacular creixement immobiliari, aturat des del setembre del 2008.

La relació residencialisme-estiuieg en aquest municipi pot observar-se al quadre 1.

Quadre 1. Font: Vera Rebollo (2006).

Destinació	Total anual d'aigua subministrada (milers de m ³)	Despesa del mes de màxim consum (mils de m ³)	Despesa del mes de mínim consum (mils de m ³)	Índex d'estacionalitat	Model territorial turístic
BENIDORM	12.487	1.479	762	1,93	Hostaler concentrat
TORREVIEJA	10.427	1.550	585	2,64	Residencial extensiu
SANTA POLA	3.770	596	211	2,82	Residencial concentrat
OLIVA	944	206	58	3,51	Residencial concentrat i aïllat
ORPESA	1.392	251	41	6,25	Residencial concentrat

L'Índex d'Estacionalitat ens mostra quant dispersa està la variable (aigua) respecte de la mitjana. Si el valor 1 seria aquell valor central o neutre, observem que Orpesa té un índex de 6,25. Queda així demostrat l'alta quantitat de persones que, a l'època estival, es concentren al municipi.

3.2. El desenvolupament de la memòria del PET. La recuperació d'un poble?

El 17-1-2000 fou publicat al BOE la resolució 2270 de la D. G. de Turisme en la qual s'aprovava el conveni de col·laboració entre el Ministeri d'Economia i Hisenda, l'Agència Valenciana del Turisme, l'Ajuntament d'Orpesa i l'Associació Provincial d'Empresaris d'Hostaleria i Turisme per dur a terme el desenvolupament del PET, sent el municipi

declarat com a zona pilot, com abans ho fou Peníscola (Obiol, 1998), per reunir un alt grau de característiques pròpies de l'activitat turística (així és com ho indica l'apartat 1.5 d'aquesta resolució, pàg. 15455, lín.7-10.).

L'arquitecte municipal dissenyà i planificà la memòria del pla en la seua totalitat (així ho indica la memòria del PET.), atenent els objectius marcats en la clàusula primera de la resolució.

El març de 1999 fou presentada a la S. G. de Turisme la memòria del PET d'Orpesa l'objectiu general de la qual era: «dinamitzar las distintas áreas turísticas del municipio».

Per aconseguir-ho es dividí el municipi en 7 àrees estratègiques. En cadascuna s'establiren uns projectes d'actuació, tenint en compte aquells que ja estaven en execució i que havien estat promoguts pel propi municipi.

3.2.1. Les Àrees

Àrea 1. Poble Antic

Hi havia en execució un projecte des del 1998 que es dividia en tres fases: ubicació de locals d'activitats, habilitació de museus de propietat municipal i rehabilitació del *Castell* i de la torre homenatge. Ací el PET proposava el seu equipament, l'embelliment i la senyalització.

Àrea 2. Nucli urbà

L'objectiu era que l'usuari de la platja s'acostara al poble. L'ajuntament i la diputació estaven ja aplicant un projecte d'embelliment amb il·luminació i ampliació del carreratge. El PET proposa xicotetes obres de senyalització i millora dels accessos.

Àrea 3. Nucli Platja

El PET promou que el passeig marítim de *la Conxa* i les parets de *la Torre del Rei* i de *l'Illeta* siguen completades i dotades de mobiliari urbà.

Àrea 4. Nucli "Marina d'Or" i càmpings

Creació de voreres i il·luminació per als vianants. A més, cal millorar la façana marítima del *Morro de Gos*, eliminar els "xiringuitos", enjardinar i completar el mobiliari urbà.

Àrea 5. Nucli del Port Esportiu

El PET millorarà l'accessibilitat per a vianants a les instal·lacions portuàries.

Àrea 6. Nucli urbanitzacions

Millora dels accessos per a vianants a les zones urbanes properes i completar les instal·lacions lumíniques.

Àrea 7. Actuacions aïllades

Habilitar espais on la visió panoràmica siga excel·lent. Es proposa adaptar el mirador del Bovalar en la carretera de La Renegà i millorar l'accés per a vianants. D'altra banda, construir una Aula de la Natura.

3.2.2. Què, com i quan: les actuacions proposades a la memòria

Les actuacions són les propostes que cada projecte realitza per dur a terme la finalitat del PET. En aquest cas, la memòria del PET les dividí en dues anualitats (Segons consta a l'expedient) i segons el tipus de finalitat. En la primera hi havia trenta actuacions i en la segona vint-i-dos.

PRIMERA ANUALITAT			
FINALITAT	Núm.	DESCRIPCIÓ	OBSERVACIONS
Condicionament i millores a la platja	14	Passeig Marítim Morro de Gos	Reparació i mobiliari
	16	Passeig Marítim de la Conxa	Completar zona sud
	27	Passeig Marítim Torre del Rei	
	26	Passeig Marítim de l'Illeta	Reparació i mobiliari
	30	Passeig Marítim de la Conxa	
Dotació d'equipaments, embelliment i senyalització.	1	Senyalització Poble Antic	
	3	Ampliació de la senyalització del nucli urbà	44 noves senyals
	4	Ampliació de la senyalització del nucli platges	31 noves senyals
	5	Il·luminació artística del poble antic	35 projectors
	21	Asfaltat, aparcament, il·luminació del Bovalar	
Millora en els accessos	22	Barandat de protecció de l'Av. Columbretes	
	15	Accés per a vianants i carri bici	A Marina d'Or
	18	Accés per a vianants al poble antic	
	25	Accés vianants Av. Almassora i Columbretes	
	10	Accés per a vianants Port Esportiu	
	20	Rotonda accés al poble	
	19	Rotonda accés a la platja	
	17	Rotonda excèntrica	
	28	Millora accés Platgetes i Platges Benicàssim	
Dotació de zones verdes	29	Millora accés a la urbanització El Balcó	
	23	Millora accés al nucli urbà	
	24	Condicionament de la zona verda del Barranquet i construcció d'un vial per a vianants	
Recuperació urbana i del patrimoni	6	Rehabilitació museu municipal de Costums	
	7	Rehabilitació de la presó (antiga)	
Actuacions Medi Ambientals	2	Senyalització de les rutes ecoturístiques	
	13	Implantació de l'Aula de la Natura	44 milions de ptes.
Diversificació i enriquiment de l'Oferta Turística	8	Pas vianants c. Sant Josep i Hospital, monument al Sol.	
	9	Construcció de Porta de la Mar i Torre Museu	
	11	Construcció de la Porta de València	
	12	Pas de vianants al c. Sant Jaume i Sant Antoni	

SEGONA ANUALITAT			
FINALITAT	Núm.	DESCRIPCIÓ	OBSERVACIONS
Condicionament i millores platja	31	Passeig Marítim Les Platgetes	
Dotació d'equipaments, embelliment i senyalització.	32	Reparació i mobiliari urbà	
Millora en els accessos	33	Accés per a vianants i carri bici	Port Esportiu Bovalar
	34	Accés per a vianants Cala de Prior	
	35	Escala d'accés Orpesa la Vella a Cala Prior	
	36	Rotonda d'accés a urbanització El Balcó	
	37	Rotonda accés a la Torre Bellver	
	38	Rotonda accés a urbanització Les Platgetes	
Dotació de zones verdes	39	Condicionament de la zona verda del Far	
	40	Condicionament zona verda de la capella de la platja	
	41	Condicionament zona verda c. d'A. Bosque	
	42	Condicionament de la zona verda La Pinà.	
Recuperació urbana i del patrimoni	43	Rehabilitació de l'antiga caseta de peons caminers per a aparcaments de bicicletes	

Diversificació i enriquiment de l'Oferta Turística	44	Carrer Cotxera habilitat per a vianants	
	45	Plaça de l'església i carrer del Forn habilitat per a vianants	
	46	Carrers Castell i Dr. Alemany habilitat exclusivament per a vianants	
	47	Carrers Ríos Portilla i Sánchez Pastor habilitat exclusivament per a vianants	
	48	Carrers Alt, Amunt i Enmig habilitats per a vianants	
	49	Habilitat per a vianants l'accés al jaciment	
	50	Construcció de la Porta de Dalt	
	51	Construcció d'aparcament davant del camp de futbol	
	52	Construcció d'aparcament al davant de la capella de la platja	

Si avaluem les actuacions, la majoria d'elles són millores infraestructurals d'obra major o menor així com d'acondicionament d'espais públics. En l'apartat "Diversificació i enriquiment de l'Oferta Turística", suposadament destinada a la creació de producte turístic, les actuacions són clarament infraestructurals d'obra major.

Resta bastant clar que el PET d'Oropesa tingué una orientació decidida cap a iniciatives de millora urbana i ciutadana (carreteres, voreres, rotondes, enlluernament...) i que aquestes, sota el pretext de destinar-se a la perfilació del producte turístic, havien d'estar coordinades amb el PGOU. Els projectes de PET i PGOU, en teoria, es coordinaren i s'integraren, però en la pràctica, potser el primer va quedar subsumit i desdibuixat en excés dintre del segon, sobretot si atenem als seus objectius originaris. Era tal vegada el risc de que el pes de la planificació i gestió no només territorial estigués en el departament d'urbanisme del consistori.

3.3. De les actuacions proposades a les justificades

Abans de l'inici de cada anualitat, la gerència del PET ha de presentar a la comissió de Seguiment les actuacions que preveu realitzar. Aquest òrgan, on estan representades totes les parts implicades, les ha d'aprovar i, finalment, són justificades per l'ajuntament a les administracions regionals i centrals. És possible que durant l'execució de les actuacions, aquestes puguin sofrir variacions (cosa que passa sovint) per incompatibilitat, impossibilitat tècnica, inadequació a les especificacions, etc. A continuació es mostren les proposades així com el reconeixement de les realitzades.

PRIMERA ANUALITAT	
PROPOSADES	RECONEGUDES
-Remodelació i renovació de l'equipament urbà del Passeig de la Conxa i construcció de l'Oficina de Turisme	-Remodelació i renovació de l'equipament urbà del Passeig de la Conxa i construcció de l'Oficina de Turisme
-Pas de vianants al carrer c. Sant Josep i pavimentació del c. de l'Hospital	-Pas de vianants al c. S. Josep i pavimentació del c. de l'Hospital
-Millora de l'accés de vianants al Port Esportiu	-Millora de l'accés de vianants al Port Esportiu
-Construcció de la rotonda confluència València-Madrid	-Construcció de la rotonda confluència València-Madrid
-Projecte d'Imatge Corporativa i Pla Estratègic de desenvolupament turístic	-Projecte d'Imatge Corporativa i Pla Estratègic de desenvolupament turístic
-Divulgació del PET	-Divulgació del PET
-Gerència del Pla	-Gerència del Pla
	-Punts tàctils d'informació turística
	-Projectes de promoció Orpesa Excel·lència

En aquesta primera anualitat, a banda de realitzar la totalitat de propostes, se'n feren dues de noves. La raó per la qual foren aprovades per la comissió fou que hagué unes sobralles aproximades de 108.000€ provinents de la construcció de la rotonda València-Madrid. Les propostes per gastar aquests diners foren: edifici de vigilància i salvament, serveis per a la platja, punts d'informació turística, tres ambulàncies i punts tàctils d'informació turística. Sorpren que aquestes noves actuacions no foren incloses com a bàsiques en el projecte inicial, i més encara que no s'aprovaren en aquesta ampliació.

SEGONA ANUALITAT	
PROPOSADES	RECONEGUDES
<ul style="list-style-type: none"> -Construcció de l'Oficina de Turisme al Passeig de la Conxa -Pavimentació del Passeig Marítim de Les Platgetes -Senyalització del municipi -Disseny i edició de la nova línia de comunicació -Mobiliari urbà a la platja de la Conxa -Gerència del Pla -Despeses generals -<i>Actuacions de dinamització turística al cas antic</i> -Enlluernament del Castell -Pavimentació del c. del Castell 	<ul style="list-style-type: none"> -Construcció de l'Oficina de Turisme al Passeig de la Conxa -Pavimentació del Passeig Marítim de Les Platgetes -Senyalització del municipi -Disseny i edició de la nova línia de comunicació -Mobiliari urbà a la platja de la Conxa -Gerència del Pla -Despeses generals -Enlluernament del Castell -Pavimentació del c. del Castell

A la segona anualitat, també es reconegueren quasi totes les actuacions, a excepció de les de dinamització turística al cas antic que deixaren unes sobralles de 330.000€.

TERCERA ANUALITAT	
PROPOSADES	RECONEGUDES
<ul style="list-style-type: none"> -Execució material de les obres d'ampliació i rehabilitació de l'antic museu etnològic d'Orpesa, així com del projecte de dinamització museogràfica i d'equipament ludicocultural del mateix. -Gerència del Pla -Despeses generals 	<ul style="list-style-type: none"> -Execució material de les obres d'ampliació i rehabilitació de l'antic museu etnològic d'Orpesa, així com del projecte de dinamització museogràfica i d'equipament ludicocultural del mateix. -Gerència del Pla -Despeses generals -<i>Ampliació de l'enlluernament públic a la platja de la Conxa</i> -<i>Elaboració de l'arxiu fotogràfic</i>

L'última anualitat tingué dues noves actuacions amb les sobralles de la segona. Si bé l'ampliació de l'enlluernament té, al nostre parer, una justificació arriscada, l'elaboració de l'arxiu fotogràfic excedeix clarament els paràmetres pels quals fou aprovat el pla.

4. El Pla d'Excel·lència Turística de Benicàssim

4.1. El Model turístic de Benicàssim

Gràcies a la construcció del ferrocarril València-Tarragona (Quereda, 1979) es construïren a finals del XIX les famoses "Villas" de Benicàssim. Aquesta nova ciutat-jardí lineal i

abocada a la mar serà el lloc d'estiueig per a bona part de la nova burgesia del nord valencià.⁶ En un principi es faran trenta-cinc parcel·les, fins la construcció de Villa Elisa al 1942.

Però el model Benicàssim actual aparegué amb el boom immobiliari dels anys 1960-1975, igual que va succeir a moltes poblacions de la Mediterrània. Avui el municipi presenta una clara oferta de turisme residencial, immobles la majoria dels quals pertanyen als habitants de la veïna ciutat de Castelló de la Plana, capital provincial i primera urbs. Pocs castellanencs de "soca i pairal" lamenten dir que no gaudeixen d'un apartament a Benicàssim.

4.2. El Pla Estratègic "Benicàssim Futur"

A diferència del PET d'Orpesa, que presentà el pla estratègic posterior al d'Excel·lència; el PET de Benicàssim s'emmarcà en un pla previ anomenat "Benicàssim Futur" presentat al 2001 i que tenia com a principals objectius estratègics, entre d'altres, fer del turisme la política estratègica del govern municipal, sustentar el nou desenvolupament turístic amb nous ambiciosos projectes urbanístics i avalar el Pla d'Excel·lència Turística.

Aquestes declaracions de bones intencions es transformen en tres estratègies generals:

- La de Producte Turístic: que abraça set programes i trenta-set actuacions.
- La de Promoció/Comercialització: que abraça tres programes i onze actuacions.
- L'Organitzativa i de gestió: amb quatre programes i catorze actuacions.

Amb tot aquest desplegament "Benicàssim Futur" es centrarà en principi en implementar setze actuacions que es consideraven d'alt interès, sent l'aconseguint del PET la primera.

Una vegada revisada la documentació amb detall el pla té almenys una cosa ben clara: fer del turisme l'activitat econòmica principal del municipi.

4.3. Objectiu 1 complert. La Memòria del PET

El 20-1-2003 fou publicat al BOE la resolució 3832 de la S. G. de Turisme per la qual es dóna publicitat al conveni de col·laboració entre les administracions implicades i l'Agrupació Empresarial de Turisme de Benicàssim per dur a terme el desenvolupament del Pla d'Excel·lència Turística (PET), sent el municipi declarat també com a zona pilot per reunir un alt grau de característiques pròpies de l'activitat turística (així ho indica la clàusula primera d'aquesta resolució, pàg. 7561).

---

⁶ «La concurrencia de distinguidos veraneantes en las pintorescas Villas de Benicasim se encuentra en su periodo álgido y preparándose para las próximas fiestas familiares que empezarán el próximo día de la festividad de N^a S^a de la Asunción en la magnífica Villa Piedad, con motivo de la inauguración de la bonita capilla de la residencia veraniega de la respetable señora viuda de Morelló. A esta fiesta seguirá la de Villa Pilar con motivo de los días del dueño de la misma, don Joaquín Coloma, y á esta y otras de la misma índole, sucederán las reuniones de despedidas de temporada en las villas llamadas del Infierno, y la verbena de Lidón en las de la Corte Celestial que tan gratos recuerdos dejó el año último» (*Heraldo de Castellón 11-agosto-1900. Crónicas veraniegas*).

Els fronts que atacarà seran justament les tres estratègies centrals del Pla Estratègic: el producte turístic, la promoció i comercialització i el nous sistemes de gestió i organització turística. Per aconseguir-les el PET es sustentará sobre tres pilars com són l'oficina de gestió i coordinació, la participació social i les actuacions.

Pot observar-se que, en aquest cas, hi ha una gran diferència de base respecte al pla d'Orpesa, si bé a grans trets, els PET sempre argumenten aspectes similars.

4.3.1. Les actuacions de la Memòria

Algunes de les actuacions proposades inicialment no coincidiren amb les que finalment foren reconegudes. A diferència d'Orpesa, aquestes tenen una vessant més turística, encara que també són les infraestructures les grans protagonistes.

A banda de les que són obligatòries pel PET, Benicàssim establí l'adequació de l'entorn Torre de Sant Vicent, la recuperació de les "Villas", el Centre de Turisme "Casa Abadia", la conservació del nucli tradicional, Naturpac Desert, el projecte Bulevar i la imatge de marca.

4.4. Actuacions proposades i reconegudes

PRIMERA ANUALITAT	
PROPOSADES	RECONEGUDES
<ul style="list-style-type: none"> -Casa Abadia -Adquisició i adequació de la Torre Sant Vicent i el seu entorn (Fase I) -<i>Imatge Corporativa</i> -Pla de sensibilització -Pla de Comunicació -Punts i panells informatius -Pla d'ordenació de platges -Adequació del pont sobre l'antic traçat del tren 	<ul style="list-style-type: none"> -Casa Abadia -Adquisició i adequació de la Torre Sant Vicent i el seu entorn (Fase I) -Pla de sensibilització -Pla de Comunicació -Punts i panells informatius -Pla d'ordenació de platges -Adequació del pont sobre l'antic traçat del tren -<i>Oficina del Pla</i>

Es realitzaren totes les actuacions proposades a excepció de la Imatge Corporativa (sembla que l'Estudi Mariscal, dissenyador de la marca, tingué alguns problemes amb el consistori i no ixqué a temps el treball). Com a extra, realitzaren l'Oficina del Pla que, encara que apareix en les actuacions de la memòria, no aparegué en les proposades a la Comissió de Seguiment en la primera reunió.

SEGONA ANUALITAT	
PROPOSADES	RECONEGUDES
<ul style="list-style-type: none"> -Adequació de la Torre de Sant Vicent i el seu entorn (Fase) -Mobiliari de platges i urbà -Projecte de rehabilitació de Vil·la Elisa -Gerència i despeses corrents 	<ul style="list-style-type: none"> Adequació de la Torre de Sant Vicent i el seu entorn (Fase) -Mobiliari de platges i urbà -Projecte de rehabilitació de Vil·la Elisa -Gerència i despeses corrents -<i>Adequació del pont sobre l'antic traçat del tren</i> -<i>Implantació de la nova imatge de marca</i> -<i>Projecte d'activitat de la plaça del Trenet</i> -<i>Plaça del Trenet (Fase III)</i> -<i>Espigons turístics accessibles (Fase I)</i>

A la segona anualitat hi ha una barreja d'actuacions proposades i realitzades. No s'ha trobat a l'expedient informació alguna sobre com s'han finançat aquestes cinc. Encara que de fet, una d'elles (implantació de la nova imatge de marca) venia arrossegada de la primera anualitat. Les altres sí apareixen a la memòria inicial, però tampoc son proposades a la Comissió de Seguiment al començament de la segona anualitat.

TERCERA ANUALITAT	
PROPOSADES	RECONEGUDES
<ul style="list-style-type: none"> -Model d'aproximació a la Qualitat Turística (MACT) -Adequació del pont sobre l'antic traçat del tren -Manual de vendes turístic de Benicàssim i material promocional -Edició d'una pàgina web turística -<i>Soterrament dels contenidors de residus</i> -Espigons turístics accessibles (Fase II) 	<ul style="list-style-type: none"> -Model d'aproximació a la Qualitat Turística (MACT) -Adequació del pont sobre l'antic traçat del tren -Manual de vendes turístic de Benicàssim i material promocional -Edició d'una pàgina web turística -<i>WC discapacitats</i> -<i>Espigons turístics accessibles (Fase II)</i> -<i>Circuit esportiu</i> -<i>Adequació de la Torre de Sant Vicent i el seu entorn (Fase III)</i> -<i>Mobiliari de platges i urbà</i> -<i>Punts i panells d'informació</i> -<i>Implantació de la nova imatge de marca</i>

L'última anualitat fou la més ràpida en justificar. Hi havia raons de sobra. El Ministeri va concedir al 2005 ajudes complementàries als PDPT que es trobaren el l'última anualitat i volgueren ampliar noves actuacions. Benicàssim acabà les actuacions de la segona anualitat ràpidament i començà les de la tercera per poder acollir-se. D'ací que apareguen en aquesta última actuacions que no es nomenen enlloc o que s'ampliaren amb posterioritat. Però hi hagué dues actuacions que no foren proposades a la Comissió de Seguiment o foren rebutjades: el Jardí Públic "Parquet del Trenet" i el Naturpac Desert.

5. Orpesa i Benicàssim després del Pla d'Excel·lència Turística

5.1. Orpesa

Malgrat les noves infraestructures i estètiques urbanes menors, el model turístic seguirà durant les pròximes dècades desenvolupant-se sota el residencialisme i guiat per la macrourbanització "Marina d'Or". El municipi segueix apostant per les noves construccions i devora tot el territori costaner fins on arriben els límits administratius.

La major ciutat de vacances i oci d'Europa⁷, Marina d'Or és en l'actualitat una xicoteta part del que realment serà el gran projecte final: Marina d'Or-Golf. Si s'executa tot el projecte⁸ ocuparà un espai de 15 milions de m², tot i comptant amb 3 camps de golf, pistes d'esquí, recreació de paisatges i recursos carismàtics (canals de Venècia, París i

⁷ Definida així pel director de Marina d'Or, J. Ger, el 9-4-2005 mentre rebia el guardó per la qualitat dels serveis que oferix el complex immobiliari i oci-turístic.

⁸ Les maquetes del projecte es troben disponibles en les instal·lacions de Marina d'Or.

torre Eiffel...), centres comercials, hotels temàtics... i 135 km d'avingudes secundàries que connectaran amb una central de 6 carrils. Marge mitjer, impulsat per la diputació i emparat per la Generalitat, s'aixecarà el parc temàtic *Mundo Ilusión*. Tot plegat, una grandíssima ciutat *ex novo*, amb una arquitectura rutilant a l'abast de la classe mitjana.

El 29-7-2006 fou publicat al Butlletí Oficial de la Província de Castelló l'aprovació definitiva del Programa d'Actuació Integrada (PAI) de la Unitat d'execució 1 del sector R5-B, conegut més comunament com Les Amplàries. El nou PAI, que afecta els càmpings Oasis, Kivu, Didota, Fredymar y Estrella de Mar, fent-los desaparèixer, té una extensió de 350.000 m² i perllonga Marina d'Or fins el límit amb el municipi de Cabanes.

5.2. Benicàssim

Les millores amb el PET han sigut molt puntuals però significatives, així com l'interès mostrat pel govern en la millor gestió de l'activitat turística. Però sembla que els municipis del litoral veuen sempre en la construcció immobiliària el seu vigor vital i la solució als seus problemes crònics de finançament. Al nord del municipi i a 5 km de Castelló, es situa una bossa important de sòl, l'aiguamoll del Quadro de Santiago. En aquest espai i encontorns està previst desenvolupar una actuació urbanística que combinarà l'ús residencial amb un camp de golf dissenyat per S. Ballesteros. L'àmbit d'actuació és de més de 2 m² de sòl dels quals 1,5 milions seran dotacionals i l'altre mig milió residencial. S'esperen construir 3.300 cases de diferents tipologies (vivendes aïllades, plurifamiliars...), hotels i centres comercials.

La justificació del projecte, segons l'alcaldia de M. Llorca, és la generació de treball, la diversificació de l'oferta turística, la inscripció de nous habitants-residents-veïns per al municipi i la creació de nous hotels, part dels quals estaran en aquest nou complex, i d'altres dins de la zona urbana tal i com contempla el PGOU.

Tres preguntes per al debat. És adequat implantar i desenvolupar un gran paquet de nova oferta residencial en una destinació turística que té com a pràcticament única oferta el residencialisme immobiliari?; és prou justificació la diversificació de l'oferta amb un camp de golf, quan duu afegides 3.300 vivendes més?; són suficients per a redirigir el model els plans estratègic i d'excel·lència, o cal fer valer aquests, reformulats, en el pròxim PGOU?

6. Conclusions i reflexions en el context del Pla "Horizonte 2020"

Des del començament, al 1993, fins el moment actual s'han concedit un total de 216 plans de Dinamització Turística, d'Excel·lència Turística i de Dinamització de Producte Turístic. La inversió que s'ha destinat al total d'aquests plans ha estat de 538 milions d'euros, repartits entre les tres administracions (general, autonòmica i local), dels qual la S. G. de Turisme n'ha aportat 178.

Els plans s'han adaptat al llarg del temps a les noves realitats turístiques, però també a la falta de coherència d'alguns plans que, amb la intenció de crear noves infraestructures turístiques, afavorien altres interessos més propis d'altres sectors més o menys convergents al turístic. Però ni aquestes adaptacions foren suficients.

Una vegada esgotades les oportunitats existents per millorar l'estacionalitat de la demanda actual, l'experiència ha demostrat que una combinació de segment-producte (Matriu

d'Ansoff) té com a resposta una determinada corba estacional per a una destinació i que els esforços per modificar-la tenen sempre un impacte limitat; és necessari per això establir un nou enfocament d'actuació.

Amb el pla del *Turismo Español Horizonte 2020*, algunes coses importants han canviat. Si bé l'informe és dens i de vegades massa generalista, adopta posicions molt adequades pel que fa referència a la desestacionalització i el reequilibri socioterritorial.

Afirma que els productes estan formats per un agregat d'infraestructures, equipaments, serveis públics, serveis turístics i valors i atributs d'imatge, que s'ofereixen en un determinat territori i que el turista conforma i consumeix lliurement, d'acord amb les seues necessitats i preferències.

Queda aleshores comprovat que el turisme s'entén com un sistema, admetent-se que la destinació no pot ser analitzada (ni definida) des de visions individuals (territori, productes, serveis, infraestructures...) sinó més bé des de la comprensió global de les seues interdependències; de la mateixa manera que l'anàlisi d'algun dels seus components ha de partir també de la comprensió d'aquest en algun o alguns conjunts sistemàtics més amples (Barrado, 2004). Aquesta nova perspectiva també pot ser vista en els ara anomenats *Planes de Destino*, i que substitueixen els antics *Planes de Dinamización de Producto Turístico*.

El document *Bases para el desarrollo del Programa de Desestacionalización y Reequilibrio Socio-Territorial* explica amb detall cadascuna de les característiques que seran necessàries per a que siguin aprovats els nous plans.

Queda clar que es deixa d'invertir en aquells espais que no tenen potencials turístics i, per tant, resten fora espais que aspiraven a tindre en el turisme una activitat econòmica futura. Els anteriors plans, i els dos estudiats en aquest treball, en major o menor mesura, són exemples del que ara no es vol que passe.

Però hi ha una cosa que no podem obviar.

La planificació territorial, substancial en el desenvolupament de qualsevol activitat turística, queda secundaritzada a una línia de acció (d'un total de 73), dins del programa de Planificació i Gestió de les destinacions turístiques, integrada en l'eix de Sostenibilitat del Model, no apareixent tampoc ni el concepte, fonaments o instruments d'ordenació del territori en cap lloc del document.

La sensació és que aquesta nova visió de l'administració queda més vinculada amb les dimensions comercials del turisme que no amb les de la planificació i gestió del territori. Queda encara per establir un model de desenvolupament turístic basat en la sostenibilitat del producte i suportat per tres eixos bàsics: l'ordenació del territori i valorització dels recursos de manera integrada (urbanització i natura, espais plens i buits,...), la baixa-mitja densitat (nombre de places/hectàrea) l'oferta diversificada de producte (apartaments, hotels, càmpings, vil·les, complementària...) i la segmentació social de la demanda (joves, adults, majors,...).

El tractament de l'activitat turística adequada passa, en primer lloc, per entendre que el seu desenvolupament produeix efectes ambientals, socials i culturals. Es multipliquen els residus sòlids, les aigües brutes, el soroll, la congestió, la falta de serveis de transport, sanitaris i d'abastiment d'aliments, l'aculturització... i altres efectes que repercuteixen negativament sobre l'entorn, i de manera especial sobre els recursos naturals. Per tal de potenciar l'ocupació i reduir l'estacionalitat, es creen de vegades (Brunet, 2005) espais

turístics i també tota una sèrie de sinèrgies e impactes negatius, especialment visibles des del punt de vista territorial.

Evitar-ho implica necessàriament l'elaboració d'una correcta i responsable planificació (territorial i socioeconòmica) que considere els recursos no sols com a factors disponibles per a ser utilitzats en el procés de producció i consum, sinó que es tinga en compte també les importants funcions ambientals i recreatives que aquests desenvolupen. Sobretot perquè si l'objectiu d'acudir a aquestes destinacions oci-turístiques és fugir de les grans àrees urbanes i els problemes vitals —ser i estar—, d'ambient i mobilitat que s'hi generen, no té cap sentit conformar nous espais que emulen al detall les mateixes situacions de no confortabilitat.

BIBLIOGRAFIA

- AJUNTAMENT DE BENICÀSSIM (2004): «*Benicàssim Excel·lent. Boletín informativo del Plan de Excelencia de Benicàssim*», núm. 1-5.
- ANTON CLAVÉ, S. (2004): «De los procesos de diversificación y cualificación a los productos turísticos emergentes. Cambios y oportunidades en la dinámica reciente del turismo litoral», *Papeles de Economía Española*, 102, 316-333.
- BARRADO TIMÓN, D.A. (2004): «El concepto de destino turístico. Un aproximación geográfico-territorial», *Estudios Turísticos*, 160, 45-68.
- BRUNET ESTARELLAS, P.J. (2005): «Los planes de excelencia y dinamización turística (PEDT), un instrumento de cooperación a favor del desarrollo turístico», *Boletín de la A.G.E.*, 39, 201-226.
- DONARIE, J.A. i L. MUNDET (2001): «Estrategias de reconversión turística de los municipios litorales catalanes», *Papers de Turisme*, 29, 51-65.
- EDITUR CATALUNYA (2007): «Turisme i territori, l'encaix possible», 150, 4-7.
- LÓPEZ OLIVARES, D. (1983): *Oropesa: un núcleo turístico de la costa de Azahar*, Castelló, Col·legi Universitari de Castelló.
- (2002): «El desarrollo urbanístico en las áreas turísticas del litoral valenciano: el norte del litoral castellonense», *Cuadernos de Geografía*, 71, 51-76.
- LÓPEZ OLIVARES, D. i J.B. FERRERES BONFILL (2006): «Las problemáticas generadas por el modelo de desarrollo turístico en el litoral castellonense: el caso de Orpesa», *Turismo y cambio territorial*, 493-505.
- MONTESERÍN ABELLA, O. (2008): «La interpretación y puesta en valor del territorio: los Planes de Dinamización Turística», *Destinos turísticos: viejos problemas, ¿nuevas soluciones?*, UCLM, 121, 269-281.
- NEL·LO, M. i L. BEAS (2006): «Análisis de las características de los Planes de Excelencia», *Turismo y cambio territorial*, 525-549.
- OBIOL MENERO, E.M. (1998): «El plan de modernización y excelencia turística de Gandia y Peníscola. Una aproximación a su análisis y evaluación», dins OLIVERAS, J. (ed.): *Turismo y planificación del territorio en la España de fin de siglo*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, 353-365.
- QUEREDA SALA, J. (1979): *Benicàssim y la espectacular transformación de su paisaje*, Castelló, Diputació de Castelló.
- ROGER FERNÁNDEZ, G. (2001): «El urbanismo y la ordenación y gestión del territorio turístico», dins BLANQUER CRIADO, D. i altres (ed.) (2001): *Ordenación y gestión del territorio turístico. Ocio y turismo*, Fundación Cañada Blanch.
- SECRETARÍA GENERAL DE TURISMO (2003): «Proyecto municipio turístico sostenible» [<http://www.sgt.tourspain.es>].
- (2007): «Plan Turismo Español Horizonte 2020» [www.turismo2020.es].
- (2008): «Bases para el desarrollo del Programa de Desestacionalización y Reequilibrio Socio-Territorial» [www.turismo2020.es].
- VERA REBOLLO, F. (2006): «Agua y modelo de desarrollo turístico: la necesidad de nuevos criterios para la gestión de los recursos», *Boletín de la A.G.E.*, 42, 152-178.